

چگونگی ترغیب جوانان به نماز

علی اصغر الهامی نیا

عضو هیات علمی پژوهشکده تحقیقات اسلامی

نماز از منزلتی بس والا برخوردار است به گونه‌ای که ستون دین و پیشانی عبادات محسوب می‌شود و بهترین وسیله نزدیک شدن به خداست. معاویه بن وهب می‌گوید از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام پرسیدم؛ بهترین وسیله نزدیک شدن به خدا چیست؟ در پاسخ فرمود:

مَا أَعْلَمُ شَيْئًا بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ أَفْضَلَ مِنْ هَذِهِ الصَّلَاةِ إِلَّا تَرَى أَنَّ الْعَبْدَ الصَّالِحَ عِيسَى بْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ وَ أَوْضَائِي بِالصَّلَاةِ.^۱

پس از معرفت [به خدا] چیزی را برتر از همین نماز سراخ ندارم. آیا نمی‌بینی بنده شایسته خدا - عیسی بن مریم - گفت: خدا مرا به نماز سفارش فرموده است؟

همین طور نماز وسیله ارتباط با خدا و مطرح بودن خدا در زندگی آدمی است چنان که فرمود: «أَقِمِ الصَّلَاةَ لِيَذْكُرِي» (طه: ۱۴) نماز را برای یادآوری من برپای کن. و با توجه به این که نقطه اوج زندگی، آرامش روحی و روانی و برخوردارگی از امنیت دل در برابر تشویش‌ها و سرسام فکری و روحی است، تنها راه دست‌یابی به آرامش همان ارتباط با خدا و یاد و نام اوست که به انسان‌ها هشدار داد؛

أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ. (رعد: ۲۸)

آگاه باش که با یاد خدا دلها آرامش می‌یابد.

از سوی دیگر دوران جوانی، زمان شاکله‌سازی و شکل گرفتن شخصیت آدمی است و اگر این قالب‌گیری متین و منطقی صورت پذیرد، آینده جوان، روشن و سعادت‌مند خواهد بود. از این رو والدین، دلسوزان، مصلحان، رهبران و متولیان فکری و فرهنگی جامعه اگر بتوانند جوانان را با نماز آشنا سازند و نمازگزار تربیت کنند، سلامت فکری و جسمی و سعادت جاودانه آنان را تضمین کرده‌اند.

آشنایی با روحیات جوان، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و افکار جوانان و نیز برخورداری از احساس مسؤلیت و دلسوزی و انجام وظیفهٔ دینی و اجتماعی، پیش شرط ورود در این میدان و استقامت و استمرار بر آن است. چنان‌که هماهنگی و همدلی همهٔ دستگاههای مسؤول، مربیان، والدین در خانه و جامعه برای تحقق این مهم، ضروری است. آنچه در پی می‌آید برخی از راههای ترغیب جوانان به امر حیاتی نماز است.

۱. افزایش دانش و بینش

علم و بصیرت، اساس معرفت و ایمان به خداست و هر چه آدمی از ایمان و شناخت ژرف‌تری برخوردار باشد، به خدا نزدیک‌تر می‌شود و بهتر او را می‌پرستد. این موضوع در قرآن چنین بیان شده است؛

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ. (فاطر: ۲۸)

تنها دانایان از خداوند بیم دارند.

این بیم و هراس به سبب درک عظمت و جلال و جبروت الهی است که هر چه انسان بیشتر به آن پی ببرد، خود را در برابر آن کوچک‌تر می‌بیند و خود به خود در برابر آفریدگار بزرگ به کرنش و پرستش می‌ایستد و باور می‌کند که باید در برابر جمال حق، بنده‌ای سپاسگزار باشد و این باور و یقین همهٔ وجود او را در بر می‌گیرد و به عشق و شور و شعور تبدیل می‌شود آنگاه گام بر بام دنیا می‌گذارد و عالم ملکوت را - که جلوه‌ای از جمال یگانهٔ بی‌همتاست - به نظاره می‌نشیند چنان که نفس لاهوتی پیامبر اعظم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یاران لایق و بااستعداد خویش به ویژه جوانان را چنین پرورش می‌داد که یکی از آنان «زید» است:

گفت پیغمبر صباحی زید را	کیف اصبحت ای صحابی باصفا؟
گفت عبداً مؤمناً باز اوش گفت	کو نشان از باغ ایمان گر شکفت؟
گفت تشنه بوده‌ام من روزها	شب نخفتم ز عشق و سوزها
گفت ازین ره کوره آوردی بیار	کو نشان یکرهی ز آن خوش دیار؟
گفت خلقان چون ببینند آسمان	من بسینم عرش را با عرشیان
هشت جنت هفت دوزخ پیش من	هست پیدا همچو بت پیش شمن
یا رسول الله بگویم سز حشر	در جهان پیدا کنم امروز نشر؟
هین بگویم یا فرو بندم نفس؟	لب‌گزیدش مصطفی یعنی که بس! ۲

رسول خدا ﷺ ارتباط میان دانش و پرستش را چنین بیان می‌کند:

إِنَّ اللَّهَ يُطَاعُ بِالْعِلْمِ وَ يُعْبَدُ بِالْعِلْمِ وَ خَيْرُ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ مَعَ الْعِلْمِ وَ شَرُّ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ مَعَ الْجَهْلِ.^۳

به راستی خداوند به سبب دانش اطاعت می‌شود و به سبب دانش پرستش می‌شود و خوبی دنیا و واپسین همراه دانش است چنان که بدی آن دو با نادانی است.

امام صادق علیه السلام نخست تمایل خویش را به دانش آموختن جوانان چنین ابراز می‌دارد:

لَسْتُ أَحِبُّ أَنْ أَرَى الشَّابَّ مِنْكُمْ إِلَّا غَادِيًا فِي خَالِنِ؛ إِمَّا عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَرَطًا فَإِنْ فَرَطَ ضَيِّعٌ فَإِنْ ضَيِّعَ أَيْمٌ وَإِنْ أَيْمٌ سَكَنَ النَّارَ.^۴

من خوش ندارم جوانان شما را بامدادان جز در یکی از دو حال ببینم؛ یا دانشمند باشد یا دانشجو. در غیر این صورت کوتاهی کرده و اگر کوتاهی کند تباه می‌شود و آنگاه که تباه شد گناه می‌کند و گناهکار نیز ساکن دوزخ می‌گردد.

و در سخنی دیگر اهمیت تعلیم و تربیت جوانان را چنین بیان می‌کند:

لَوْ أُتِيتُ بِشَابٍّ مِنْ شَبَابِ الشَّيْخَةِ لَا يَتَّقُهُ لَأَدَّبْتُهُ.^۵

اگر جوانی از جوانان شیعه را نزدم آورند که کاوشگر دین نباشد خودم ادبش می‌کنم.

۲. الگودهی

حس قهرمان طلبی و اسوه‌خواهی ریشه در فطرت آدمی دارد و این احساس در سنین جوانی نمود بیشتری دارد و قرآن مجید از آن به عنوان یک روش تربیتی کاربردی بهره برده و اسوه‌های الهی را فراروی مؤمنان قرار داده است.

در سوره انبیا پس از یاد کرد پیامبران بزرگی چون ابراهیم، لوط، داوود، سلیمان، ایوب، اسماعیل، ادریس، زکریا، یحیی در یک جمله آنان را چنین می‌ستاید؛

إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ. (انبیا: ۹۰)

آنان در کارهای نیک شتاب می‌کردند و ما را با رغبت و بیم می‌خواندند و در برابر ما فروتن بودند.

در میدان مبارزه با مشرکان و هوسرانان، نماز بسان دژی محکم پناهگاه موحدان و خداجویان است و قرآن می‌فرماید:

وَأَشْتَعِبُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ. (بقره: ۴۵)

از شکیبایی و نماز یاری جوئید و به راستی این کار جز بر فروتنان گران است.

جلوه مبارزاتی نماز در پیامبر بزرگ خدا حضرت شعیب - آنچنان چشمگیر بود که

مشرکان مخالف او فریاد برآوردند؛

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا يَعْْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ تَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ

لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ. (هود: ۸۷)

گفتند: ای شعیب، آیا نمازت به تو دستور می‌دهد که ما آنچه را پدرانمان می‌پرستیده‌اند رها

کنیم یا در ثروت خویش آن گونه که ما بیلیم تصرف نکنیم؟ راستی که تو بردبار فرزانه‌ای.

قهرمانان کربلا نیز در سخت‌ترین لحظه پیکار، نه تنها از یاد خدا و نماز غافل نگشتند بلکه

آن را در زیباترین شکل به جای آوردند یعنی اول وقت ظهر عاشورا، به جماعت و در میدان

نبرد در تیررس دشمن به گونه‌ای که سعید بن عبدالله حنفی - از اصحاب امام حسین علیه السلام -

خود را سپر تیرهایی قرار داد که به سوی امام پرتاب می‌شد و همزمان با پایان نماز، سعید نیز

بر اثر اصابت تیرهای فراوان، به شهادت رسید.^۶

عمار یاسر و رزمنده دیگری به نام عباد بن بشر شبی مسؤولیت نگهبانی از اردوی لشگریان

مسلمان به رهبری پیامبر را به عهده داشتند، عمار مشغول استراحت شد و بشر برای نگهبانی

بیدار ماند و برای استفاده از فرصت به نماز شب ایستاد، فردی یهودی به اردوگاه نزدیک شد،

تیری به سوی بشر پرتاب کرد که به بدنش اصابت کرد، تیر دوم را پرتاب کرد آن نیز به هدف

نشست، در این لحظه بشر نمازش را به پایان برد و عمار را از خواب بیدار کرد. عمار با دیدن

بدن مجروح بشر پرسید، چرا زودتر مرا بیدار نکردی؟ بشر پاسخ داد: من مشغول قرائت سوره

کهف در نماز بودم، نمی‌خواستم آن را رها کنم ولی بیم آن می‌رفت که فرد مهاجم آسیبی به

پیامبر یا مسلمانان برساند، از این رو نمازم را کوتاه کردم.^۷

از مرحوم حاج سید احمد خمینی نقل شده است: روزی که شاه از ایران رفت، نزدیک به

چهارصد خبرنگار اطراف منزل امام در حومه پاریس - نوفل لوشاتو - گرد آمدند، تختی فراهم

شد و امام خمینی روی آن ایستاد تا به پرسشهای خبرنگاران پاسخ گوید، پس از طرح دو

سؤال و پاسخ، صدای اذان برخاست، امام بی‌درنگ محل را ترک کرد و فرمود: وقت فضیلت

نماز ظهر است. همه حاضران از این اقدام امام شگفت‌زده شدند، کسی خواهش کرد دست کم

چهار پنج پرسش دیگر مطرح شود و امام پاسخ بگوید. امام فرمود: به هیچ وجه نمی‌پذیرم و رفت و مشغول نماز شد.^۸

طرح داستان‌هایی از این دست - که در تاریخ اسلام و زندگی امامان و عالمان و رزمندگان فراوان است - علاوه بر ترغیب جوانان به نماز، نکات تربیتی فراوان دیگری نیز دارد که برای ساختن و پرورش آنان بسیار مؤثر است.

۳. فرهنگ‌سازی

فرهنگ نماز باید از سنین کودکی (هفت‌سالگی) و نخست در محیط خانواده به نسل نوخاسته منتقل شود و والدین در صف اول فرهنگ‌سازی پیرامون نماز قرار گیرند. رسول خدا ﷺ فرمود:

مُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغُوا سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَىٰ تَرْكِهَا إِذَا بَلَغُوا تِسْعًا.^۹

فرزندانتان را در سن هفت سالگی به نماز وادارید و اگر در نه سالگی نماز نخواندند آنها را تنبیه کنید.

از امیرمؤمنان علیه السلام پرسیدند: آیا کسی حق دارد در آخر شب، قرآن را (نماز) با صدای بلند بخواند؟ پاسخ داد:

يُنْتَهَى لِلرَّجُلِ إِذَا صَلَّى فِي اللَّيْلِ أَنْ يُسْمِعَ أَهْلَهُ لِكَيْ يَكُونَ الْقَائِمَ وَيَتَحَرَّكَ الْمُتَحَرِّكُ.^{۱۰}

شایسته است مردی که نماز شب می‌خواند صدایش را به خانواده‌اش برساند تا آنکه اهل قیام به پا خیزد و دیگری به جنب و جوش بیفتد.

قرآن مجید در یک دستور العمل عمومی به سرپرست خانواده چنین توصیه می‌کند:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا. (طه: ۱۳۲)

خانواده خویش را به نماز فرمان ده و بر انجام آن شکیبا باش.

همچنین نخستین وظیفه حکومت اسلامی را اقامه نماز می‌داند:

الَّذِينَ إِذَا مَكَتَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَخَامُوا الصَّلَاةَ. (حج: ۴۱)

و کسانی که اگر در زمین به آنها قدرت بخشیم، نماز را برپا دارند.

رهبر فرزانه انقلاب در بیان گستره پیام این آیه می‌فرماید:

- پدران و مادران با گفتار و کردار خود، فرزندان را به نماز تشویق و راهنمایی کنند.

- معلمان، شاگردان مدارس و دانشگاهها را در سمت و سوی این حقیقت درخشان به حرکت

و ادار نمایند.

- فضلا و علما و روحانیون محترم، امامت جماعت در مراکز آموزشی و اقامتگاههای دانشجویان، برای نسل نو را فرصتی مغتنم بشمرند.

- نویسندگان کتابهای درسی، رازها و رمزها و درس‌های نماز را در کتابهای درسی بگنجانند.
- وزارت ارشاد و سازمان تبلیغات و صدا و سیما از هنر، بویژه هنر سینما برای نشان دادن گوهر نماز و چهره نمازگزار بهره گیرند.

- هنرمندان عزیز با زبان شعر و قصه و نقاشی و جز اینها با آفرینش آثار هنری با کیفیت، بلکه برجسته، دست چیره هنر را به کاری چنین شایسته مشغول سازند.

- در مدارس، معلمان و مدیران، و در همه مراکز، مسؤولان با حضور خود در صفوف نماز، نمازگزاران را تشویق کنند.

- در گردهمایی‌های علمی و فرهنگی و آموزشی و تبلیغی، نماز را در وقت خود همچون الهام بخش صداقت و هدایت، به جای آورند.

- نویسندگان و گویندگان دینی درباره نماز و مفهوم و فلسفه و هدف و آثار و برکات و احکام آن بگویند و بنویسند.

- مردم، مساجد را با حضور و نمازهای جماعت - که بهترین شیوه نمازگزاردن است - رونق بخشند.

- در همه بناهای عمومی و جاهایی که همواره به طبع حال، مردمی در آن گرد می‌آیند مانند: فرودگاهها، ادارات دولتی، بوستانهای شهری و مانند اینها، نمازخانه‌ها یا مساجدی بنا کنند و افزون بر این، مردم، هر زمین پاکیزه و مناسبی را به هنگام در آمدن وقت نماز، مسجد به شمار آورند و در آن به نماز بایستند.

از این گونه کار برای هر کسی و قشری از مردم هست که هر کس باید کنکاش کند و سهم خود از این فریضة همگانی را بیاید و بدان دست زند. در چنین وضعی است که جامعه اسلامی ما توانسته است نماز را اقامه کند و مصداق این آیه کریمه گردد.^{۱۱}

تبلیغ درست عملی نماز از سوی همگان به ویژه امامان محترم جمعه و جماعت و اقامه صحیح و زیبای نماز نیز سهم مهمی در فرهنگ‌سازی نماز دارد. مراعات و انجام مقدمات، مقارنات، احکام و آداب، تعقیبات نماز و اهتمام به مسائل پیرامونی آن مانند اذان خوش، لباس تمیز و مرتب، بوی خوش، احترام به جوانان از سوی امام جماعت و جمعه و نمازگزاران،

سپردن کارهای نماز و مسجد به آنها، سلام و احوال‌پرسی امام با جوانان و ارتباط چهره به چهره و مانند آن تأثیر بسزایی در جذب جوانان به نماز و مسجد دارد.

۴. فضاسازی

قبله و مرکزیت نماز و نیایش از چنان قداستی برخوردار است که تجدید بنای آن و نیز نگهداری و طهارتش در مرتبه نخست بر عهده پیامبر بزرگی چون حضرت ابراهیم علیه السلام و فرزند جوانش - حضرت اسماعیل علیه السلام - نهاده شد:

وَعَهَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهْرًا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْمَأْكِنِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ. (بقره: ۱۲۵)

و به ابراهیم و اسماعیل امر کردیم که: خانه مرا برای طواف‌کنندگان و مجاوران و رکوع‌کنندگان و سجودکنندگان، پاک و پاکیزه کن.

همچنین ایمان به خدا و رستاخیز، اقامه نماز و... را پیش‌شرط ساخت و مرمت مسجد دانسته و می‌فرماید:

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ.

(توبه: ۱۸)

مساجد خدا را تنها کسانی آباد می‌کنند که ایمان به خدا و روز رستاخیز آورده و نماز را برپا دارد و زکات پردازد و جز از خدا نترسد.

از این رو نخستین اقدام رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از هجرت به مدینه، ساختن مسجد به کمک یاران همراه خویش به ویژه جوانان بود.

و نیز از سویی خرید و فروش مسجد، تغییر کاربری، استفاده دنیوی و شخصی، انهدام، لودگی و بی‌حرمتی به مسجد را حرام و ممنوع کرد و در نکوهش کسانی که مانع استفاده بهینه از مسجد می‌شوند فرمود:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا... (بقره: ۱۱۴)

چه کسی ستمکارتر از آن که از بردن نام خدا در مساجد او جلوگیری کند و تلاش در انهدام آنها نماید؟

از سوی دیگر در شریعت مقدس اسلام، ارج و منزلت و پاداش فراوانی برای آبادگران مساجد در نظر گرفته است؛ امام صادق علیه السلام فرمود:

در تورات آمده که (خداوند فرمود): مساجد، خانه‌های من در روی زمین است و خوشا به حال کسی که در منزل خود وضو بگیرد و در خانه من، مرا زیارت کند و بر صاحب خانه لازم است که زائرش را گرامی بدارد.^{۱۲}

رسول اکرم ﷺ نیز فرمود:

هر کس چراغی در مسجد روشن کند، تا آن چراغ نورافشانی می‌کند، فرشتگان و حاملان عرش الهی برای آن شخص طلب مغفرت می‌کنند.^{۱۳}

مرد بی ادبی در قبله مسجد آب بینی انداخته بود، پیامبر او را نفرین کرد، همسر آن مرد آنجا را تمیز و معطر نمود، رسول خدا در حق آن زن دعا کرد.^{۱۴}

آنچه یاد شد در اهمیت فضا سازی مراکز دینی و فرهنگی، به ویژه مساجد کافی است. این فضا سازی از یک سو در افزایش ارزش و معنویت نماز بی تأثیر نیست زیرا علاوه بر جسم و جان نمازگزار، همه پدیده‌های پیرامون او نیز در نماز با او هم‌آواز می‌شوند. چنان که امیر مؤمنان علیه السلام فرمود:

إِنَّ الْإِنْسَانَ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ جَسَدَهُ وَثِيَابَهُ وَكُلَّ شَيْءٍ حَوْلَهُ يُسَبِّحُ.^{۱۵}

وقتی انسان در نماز است، جسم و جامه و هر چه پیرامون اوست به یقین تسبیح (خدا) می‌گویند.

از سوی دیگر آراستگی و آمادگی مساجد و مراکز سبب اشتیاق بیشتر مردم - اعم از پیر و جوان و زن و مرد - نسبت به انجام فرائض دینی و محافل و مجالس آن می‌گردد. بدین منظور راهکارهای زیر بسیار تأثیرگذار است:

۱-۴. امام جماعت باید افزون بر شرایطی که در رساله‌ها آمده، از دانش روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بهره‌ای برده باشد و نیز خوش اخلاق، خوش صدا، خوش لباس و منظم باشد و آداب، مقدمات، مقارنات و تعقیبات نماز را به جای آورد و به دیگران نیز بیاموزد.

۲-۴. مؤذن باید فردی خوش نام، خوش صدا و وقت‌شناس باشد و چه بهتر که از فنون آواز نیز آگاهی داشته باشد تا اذان را به نیکوترین حد ممکن به گوش جوانان برساند. امیر مؤمنان علیه السلام در مورد این دو راهکار فرمود:

يُؤَذِّنُ أَنْصَحَكُمْ وَيُؤْمِكُمْ أَفْقَهُكُمْ.^{۱۶}

باید خوش سخن ترینان اذان بگوید و داناترینان امام جماعت شود.

چنان که خود آن حضرت صبح‌ها در کوفه، دست بر گوش می‌نهاد و اذان می‌گفت و صدایش در همه شهر به گوش می‌رسید.^{۱۷}

اذان خوش می‌تواند بسیاری را به نماز و دین مشتاق کند چنان که عکس آن نیز ممکن است اتفاق بیفتد. به گفته مولوی:

یک مؤذن داشت بس آواز بد
چند گفتندش مگو بانگ نماز
او ستیزه کرد و پس بی احتراز
گفت در کافرستان بانگ نماز

تا این که روزی کافری هدایایی برای او آورد، سبب را پرسیدند، گفت: دخترم مدت‌ها؛

در دل او مهر ایمان رسته بود
هیچ چاره می‌ندانستم در آن
گفت دختر چیست این مکروه بانگ
من همه عمر این چنین آواز زشت
خواهرش گفت که این بانگ اذان
باورش نامد بپرسید از دگر
چون یقین گشتش رخ او زرد شد
از مسلمانان دل او سرد شد^{۱۸}

۳-۴. دست اندرکاران اداره مساجد و مراکز اقامه نماز مانند هیئت امناء، خادم، مکتب و... نیز باید افرادی وارسته، خوش اخلاق و دانای به روابط اجتماعی نیکو و دلسوز و درد آشنا باشند و نیز آداب برخورد با نمازگزاران و جوانان را بدانند. این گونه کسان نباید از افراد بد اخلاق، پیر و از کار افتاده و نا آشنا و آداب مسجد و روح نماز باشند که در این صورت، نتیجه معکوس خواهد شد.

۴-۴. حضور بزرگان، اعم از سرشناسان شهر و محله، اساتید و آموزگاران، رؤسای لشکری و کشوری، علما و دانشمندان، نخبگان و فرهیختگان و پدران و مادران - در نماز جماعت و مساجد سبب شور و اشتیاق جوانان خواهد شد. رهبر فرزانه انقلاب فرمود:

بزرگان جامعه و کسانی که چشمها به آنان دوخته شده و انگشت‌ها آنها را نشانه کرده است، در مراکز همگانی نماز دیده شوند و نمازخانه‌های مراکز عمومی، ویژه آدم‌های بی‌کار یا

فرو دست شمرده نشود.^{۱۹}

۴-۵. نمازگزاران و اهالی مسجد باید به گونه‌ای رفتار کنند که سبب تشویق جوانان به حضور در مسجد و نماز و برنامه‌های نیایش گردند و به مسجدی بودن خود بسنده نکنند. گاهی برخی از افراد از خوددرازی، صف اول جماعت یا محل خاصی از مسجد را به خود اختصاص می‌دهند یا خود را بزرگ مسجد به شمار می‌آورند و چنین کارهایی برازنده‌اهل مسجد نیست و تأثیر منفی در جوانان خواهد گذاشت.

۵. بیان ژرفای نماز

امام رضا علیه السلام در روایتی فرمود: «نماز چهار هزار باب دارد» و در روایتی دیگر، چهار هزار حدّ دارد.»

شهید اول (ره) حدود هزار باب را مربوط به واجبات نماز دانسته و آنها را در کتابی به نام «الفیه» گردآوری و توضیح داده است و سه هزار باب را نیز از مستحبات شمرده که در کتاب «نفیّه» بیان کرده است.

اگر همین مجموعه امروزه توسط عالمان فرهیخته و آشنا به مسائل روز و توانمند در نویسندگی و آگاه به علم فقه و تفسیر به زبان روز بازآفرینی و در دسترس عموم - به ویژه جوانان - قرار گیرد، بسیار راهگشا و حرکت‌آفرین خواهد بود. به طور مسلم مسائلی چون؛ فلسفه نماز، آداب، تعقیبات، آثار، نماز برتر، خشوع و خضوع در نماز، شرایط، مستحبات، مکروهات، چگونگی و چیستی آن، حالات نمازگزار و صدها عنوان دیگر در این گنجینه نهفته است، چنان که پاسخ بسیاری از شبهات و پرسش‌های پیرامون نماز در آن وجود دارد که ذهن پرسشگر جوانان را نسبت به نماز روشن و مشتاق خواهد کرد. حضرت آیه‌الله خامنه‌ای در این باره چنین رهنمود می‌دهد:

برای تبیین ژرفای نماز و معرفی رازها و زیبایی آن، دست به تلاش پیگیر و همه‌جانبه‌ای زده شود. در کتاب‌های معارف دانشگاه‌ها و کتب درسی دوره‌های پیش از دانشگاه و جزوه‌های کوچک و قابل فهم همه، سخنان نغز و پر مغز و مضمون‌های تازه فراوان در این باره وارد شود.^{۲۰}

آشنایان با معارف اسلامی، شأن نماز و روح و محتوا و گستره تأثیر آن در جان فرد و مجتمع را با شیوه‌های زیبا تبیین کنند و به ویژه هنرمندان برای این مقصود از ابزار کارآمد هنر بهره بگیرند.

پدر و مادرها کودکان و نوجوانان را با صورت و معنای این فریضه آشنا سازند و اگر باید از دیگران کمک گرفت، کتاب‌های شیرین و آسان فهم را برای کودکان خود بخوانند.

نویسندگان کتب معارف دبیرستانها و دانشگاه‌ها نماز را از موضوعات مورد بحث آن کتابها قرار دهند و در آن، بحث‌های عالمانه و عمیق را در این باره مطرح سازند.^{۲۱}

همان طور که بحث فقهی درباره نماز و مقدمات آن، طولانی‌ترین مباحث فقهی در حوزه‌های علمیه را تشکیل می‌دهد، بحث کلامی و عرفانی و اجتماعی نماز نیز باید سلسله مهمی از مباحث دینی مطرح در سطح جامعه را پدید آورد. آگاهان دینی و محققان و نویسندگان در این باره مقالات و تحقیقات و کتاب‌هایی فراهم کنند و بحث نماز به طور مکرر در همه جایگاههای تبلیغ دین با زبانها و شیوه‌ها و از زاویه‌های گوناگون مطرح گردد. در کتابهای درسی دوره‌های مختلف به تناسب، فصل فشرده یا گسترده ولی به هر حال عمیق و متینی درباره نماز گنجانیده شود.^{۲۲}

در صدا و سیما نماز همچون موضوعی که باید به همه آموخت تلقی گردد و در برنامه‌های جداگانه یا در دل برنامه‌های گوناگون، از آن سخن رود و اعماق و رازها و درسهای آن برای همه مردم بیان گردد. در سخنرانی‌های دینی در مساجد و غیره بارها و بارها معارف نماز نیز همچون مسائل آن بازگو شود.^{۲۳}

۶. محور قرار دادن مسجد

قرآن مجید از قول حضرت ابراهیم علیه السلام چنین نقل می‌کند:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ.

(ابراهیم: ۳۷)

پروردگارا! من برخی از فرزندانم را در سرزمین بی‌آب و علف، در کنار خانه‌ای که حرم توست، ساکن کردم تا نماز را برپا دارند.

فحوای کلام حضرت ابراهیم علیه السلام این است که محور جامعه توحیدی و مدینه فاضله اهل ایمان، خانه خداست و جهت‌گیری آنها نیز بر محور مسجد و اقامه نماز است. این کار در صدر اسلام به شکل کلی و فراگیر به اجرا درآمد؛ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نخست مسجد النبی را در مدینه احداث کرد، حجره‌های خود را برگرد آن بنا نمود و مسلمانان مهاجر - از جمله امیرمؤمنان علیه السلام، عباس و دیگران نیز به پیروی از پیامبر، منازل خود را در حاشیه مسجد

ساختند و حتی دری از آن خانه‌ها به سوی مسجد باز می‌شد. همچنین تصمیم‌های مهم اجتماعی همانند جهاد در مسجد اتخاذ می‌شد و رسول خدا با سخنرانی در مسجد مسائل مهم اجتماعی را به مردم انتقال می‌داد، هیئت‌های خارجی در مسجد با پیامبر ملاقات می‌کردند و... این محوریت در جذب مردم به مسجد و رونق نماز و پرستش، تأثیری بسزا داشت.

رهبر معظم انقلاب در پیامی به اجلاس نماز بر این نکته تصریح کرده، می‌فرماید:
در شهرها و شهرک‌هایی که تازه ساخته می‌شود، مسجد جامع، نخستین بنا و مرکز حقیقی شهر قرار گرفته و ساخته شود.^{۲۴}

جمله معروف امام راحل علیه السلام نیز در گوشمان طنین انداز است که فرمود:
مساجد سنگر است، این سنگرها را حفظ کنید.

این نقش کلیدی در آستانه پیروزی انقلاب و سال‌های نخست استقرار جمهوری اسلامی به مساجد سپرده شد و تشکیل کمیته‌های انقلاب و به تدریج پایگاه‌های مقاومت بسیج، بخشی از آن بود که خود سبب حضور فعال و همه جانبه جوانان در مسجد و نماز جماعت شد. چنان که بیشترین جذب نیروهای لازم و کمک‌های مردمی برای تقویت جبهه‌ها در طول هشت سال دفاع مقدس از مساجد تأمین می‌شد و تجربه موفق پایگاه‌های بسیج در مسجد در تأمین امنیت فرهنگی و فیزیکی شهرها و روستاها برخاسته از همین نقش کلیدی به شمار می‌آید که می‌توان گفت از دستاوردهای انحصاری انقلاب شکوهمند اسلامی است و باید آن را ارج نهاد و محافظت نمود.

افزون بر آنچه یاد شد می‌توان موارد زیر را نیز برای رونق بخشی به مسجد و ایجاد کشش ضمنی برای اقامه نماز و جذب جوانان پیشنهاد داد:

تشکیل کلاس‌های آموزش قرآن، تفسیر، تاریخ اسلام، احکام و معارف اسلامی، مسائل سیاسی روز و تقویت بنیه علمی جوانان در مسجد.

گذاشتن قرارهای فردی و دسته‌جمعی در مسجد و پس یا پیش از نماز. به طور مثال به افرادی که برای ولیمه یا افطار دعوت می‌شوند، آدرس مسجد و زمان پس از نماز در آن قید شود و... .

مبدأ سفرهای زیارتی و نیز مراسم استقبال از زائران در مساجد و همراه با اقامه نماز قرار گیرد. چنان که ملاقات‌های امام رضا علیه السلام در طول سفر به مرو معمولاً در مسجد انجام می‌شد.

ایجاد کتابخانه‌های غنی و سالن‌های مطالعه و استفاده از فن‌آوری‌های آموزشی روز مانند رایانه و نرم‌افزارهای مفید و آموزنده.

پی‌نوشتها:

۱. فروع کافی، کلینی، ج ۳، ص ۲۶۴، دار صعب، دارالتعارف، بیروت.
۲. مثنوی، مولوی، دفتر اول، ص ۴-۱۷۳، امیرکبیر، ۱۳۶۶.
۳. بحارالانوار، مجلسی، ج ۲۱، ص ۲۰۴، مؤسسه وفا، بیروت.
۴. همان، ص ۱۷۰.
۵. همان، ص ۲۱۴.
۶. مقتل الحسین، ابومخنف، ص ۱۴۹، علمیه قم.
۷. بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۱۱۶.
۸. سیمای فرزندگان، رضا مختاری، ص ۱۵۹، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، قم.
۹. سفینه البحار، شیخ عباس قمی، ج ۲، ص ۴۵، جاویدان.
۱۰. همان.
۱۱. پیام رهبر معظم انقلاب به اجلاسیه نماز در پابلس، ۷۲/۷/۱۶.
۱۲. بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۳۸۳.
۱۳. همان، ج ۷۸ و ۱۵.
۱۴. همان، ص ۳۰۸.
۱۵. همان، ج ۷۹، ص ۲۱۳.
۱۶. همان، ج ۸۴ و ۱۶۱.
۱۷. مستدرک الوسائل، محدث نوری، ج ۴، ص ۳۸، آل البيت.
۱۸. مثنوی، دفتر پنجم، ص ۹۹۵.
۱۹. پیام مقام معظم رهبری به اجلاس سراسری نماز در شیراز، روزنامه جمهوری اسلامی، ۷۳/۶/۱۳.
۲۰. پیام مقام معظم رهبری به اجلاس سراسری نماز در زنجان، روزنامه جمهوری اسلامی، ۷۵/۷/۲.
۲۱. پیام مقام معظم رهبری به اجلاس سراسری نماز در ارومیه، روزنامه جمهوری اسلامی، ۷۶/۷/۱۰.
۲۲. پیام مقام معظم رهبری به اجلاس سراسری نماز در شیراز، روزنامه جمهوری اسلامی، ۷۳/۶/۱۳.
۲۳. همان.
۲۴. همان، روزنامه جمهوری اسلامی، ۷۵/۷/۲.